

Engel Pál:

Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről.

Hungary in the Late Middle Ages. Digital vector map and attaching database about the settlements and landowners of medieval Hungary.

Az első kiadás megújítása

Az adatbázis eredetileg az OTKA és az Akadémiai Kutatási Pályázatok támogatásával az MTA Történettudományi Intézetében készült 1993–2001 között. Az elmúlt két évtized számítástechnikai fejlődése elengedhetetlenné tette, hogy megújuljon a program futtatását biztosító térinformatikai környezet. A fejlesztés az Árpád-ház Program támogatásával történt az *e-ÁRPÁD (A Kárpát-medence Árpád-kori internetes adatbázisa) és a középkori Magyarország digitális atlasza* (ÁhP III.2.) című projekt (2018–2023) keretében.

Újdonságok és korrekciók az eredeti kiadáshoz képest

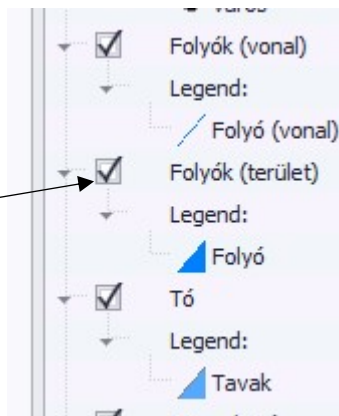
A megújult adatbázis – megőrizve annak eredeti tartalmát – az alábbi fejlesztéseket tartalmazza:

- Új tartalom, hogy az OpenStreetMap beépült, és opcionálisan megnyílik az adatbázisban.
- Új elem, hogy az SRTM domborzati modell is beépítésre került.
- Új térképként megjeleníthetők az egyes korok közötti birtokos változások.
- Az adatbázis geometriailag pontosításra került.
- Az adatbázist futtató térinformatikai környezet teljesen megújult.


Ismertető

Az adatbázis a Magyar Királyság részletes térképét mutatja be a középkor végén, azaz az 1500-as évek körüli évtizedekben. Megtalálható rajta minden olyan település (város, mezőváros, falu, puszta, vár, kolostor – számuk több mint 23 000), amely akkor létezett, és amelynek fekvése legalább hozzávetőlegesen megállapítható volt. A fontosabb vizeken és a megyehatárokon kívül feltüntetett a jelentősebb királyi, egyházi és világi földbirtokok határait is (az 1498. évi állapot szerint). A térképhez leíró adatbázis kapcsolódik, amely a megjelölt településekre vonatkozó legfontosabb adatokat tartalmazza.

Réteg ki-/bekapcsolása



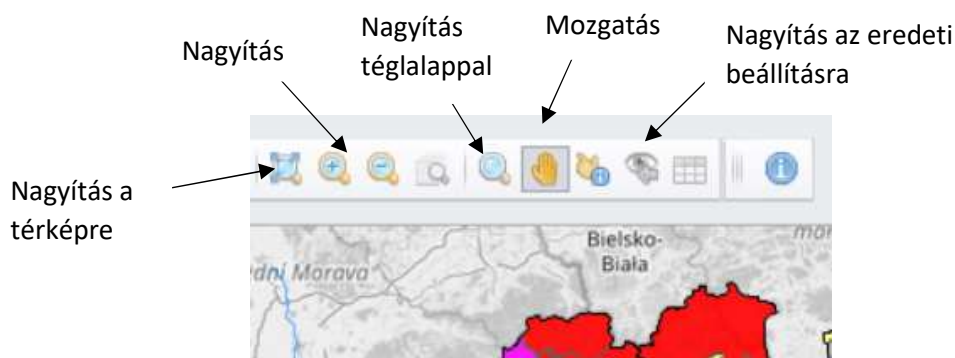
A **középső térképablak** tartalmazza a rétegsorrend és a színezés alapján megjelenítésre kerülő térképművet. Az ablak méretezhető, de ki nem kapcsolható.

Ha a réteg tartalmaz táblázatos adatokat is, a Layers menüben a réteget kiválasztva a menüsorban lévő **Show data**  gombra kattintva bekapcsolható a rétegekhez tartozó **táblázatos térinformatikai adatbázis**. A gombra még egyszer kattintva a táblázatos ablak be is zárható. A táblázatos ablak sorai az egyes rétegek grafikai elemeihez kapcsolt leíró jellegű adatok. A táblázatos ablak megnyitása után indíthatók a részletes, adatbázison alapuló leválogatások, filterezések, keresések.

KOD	BIRTOKTER	MEGYEKOD	MEGYENEV	BIRTOKNEV	Y1382	Y13820	NEV_1382	Y1439	Y14390	NEVE_1439
AV1	2095,3	AV	Árva m.	Árva	királyi	királyi honor	árvai urad.	nemesi		Balicki
TR1	558,7	TR	Trencsén m.	Krasznó	királyi	királyi honor	besztercei ispán	királyi	királyné	trencsényi ispánság
SS1	552,6	SS	Sáros m.	Makovica	nemesi		Cudar	bárai	Cudar Simon	
SZP5	40,5	SZP	Szepes m.	Béla	nemesi	Rikalf-rokonság	Berzevici-Tarkóvi	nemesi		Tarkóvi és Berzevici
SZP4	52,2	SZP	Szepes m.	Dunajec	nemesi	Rikalf-rokonság	Dunajeci	nemesi		Berzevici Fekete János
SS2	269,1	SS	Sáros m.	Ladomér	nemesi		Cudar	bárai	Cudar Simon	
SZP1	365,5	SZP	Szepes m.	Lubló	királyi	királyi honor	szepesi ispánság	idegen	Lengyelország	
SZP2	75,4	SZP	Szepes m.	Lesznic	nemesi		Svábi	nemesi		
SZP6	72,7	SZP	Szepes m.	Tribes						
ZN1	2168	ZN	Zemplén m.	Homonna	nemesi		Druget	bárai	Homonnai István és Bertalan	

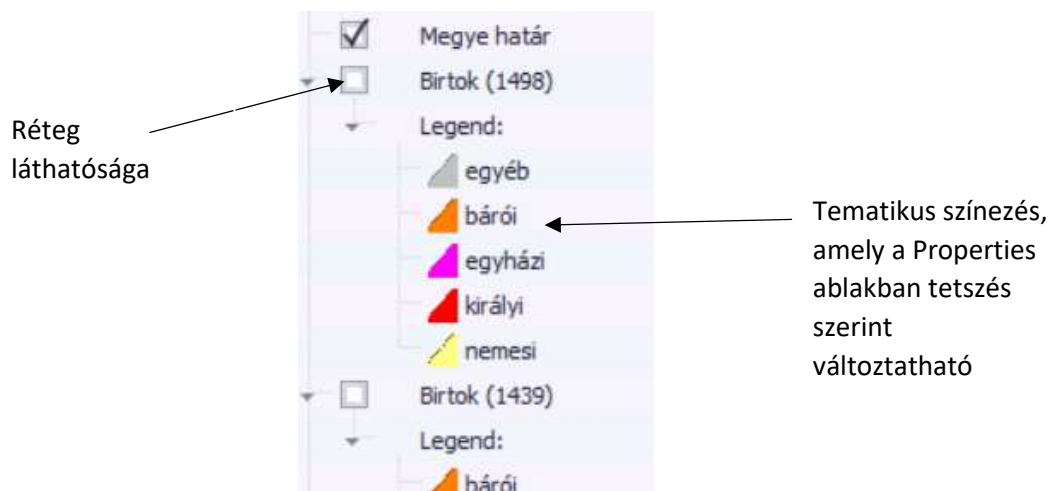
Navigálás a térképen

A térképen történő navigálást a menürendszerben levő gombok segítik. Görgős egér használata javasolt, mert ezzel a nagyítás/kicsinyítés leegyszerűsödik.



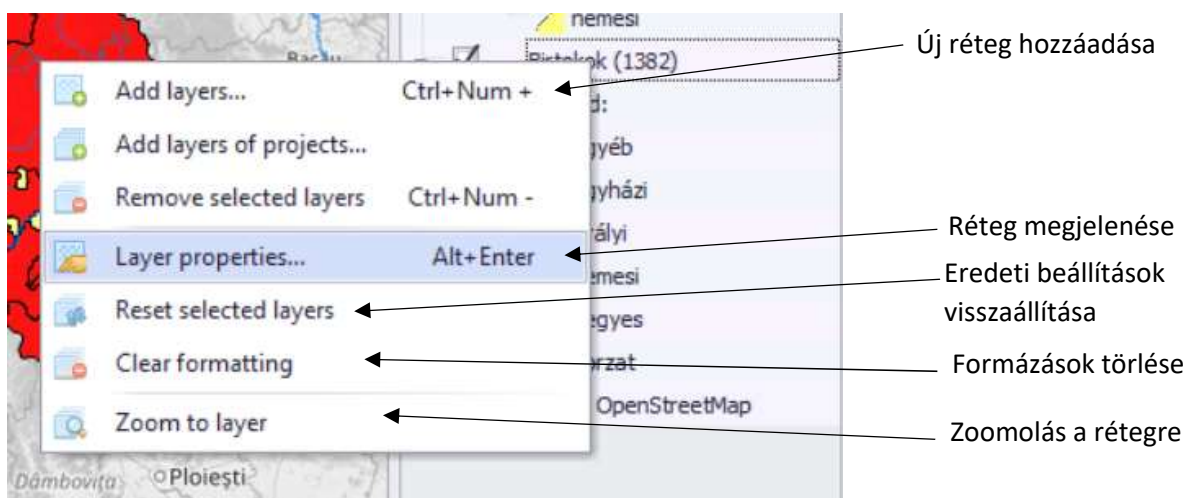
Rétegek kezelése

Az egyes rétegek előtt a négyzetben lévő pipával ki-/bekapcsolható a térkép. A réteg részletes jelmagyarázata ki-/bekapcsolható (Legend).



Rétegek megjelenítésének állítása

A rétegek minden megjelenítéssel kapcsolatos paramétere a **Layer properties** ablakban állítható. Erre csak akkor van szükség, ha az előre beállított paraméterek (színek, vonalak tematikus színezés) nem megfelelőek. A réteg állító ablak, a rétegen állva a jobb egérgomb megnyomásával indítható.



A **Layer properties** ablakban a pontokat, foltokat vagy vonalakat tartalmazó réteg minden grafikai paramétere, tematikus színezése beállítható.

Az ablakban az adatbázis alapján új tematikus színezések is készíthetők a **Section** fül alatt.

A térképablak vetületi rendszerének és mértékegységének állítása

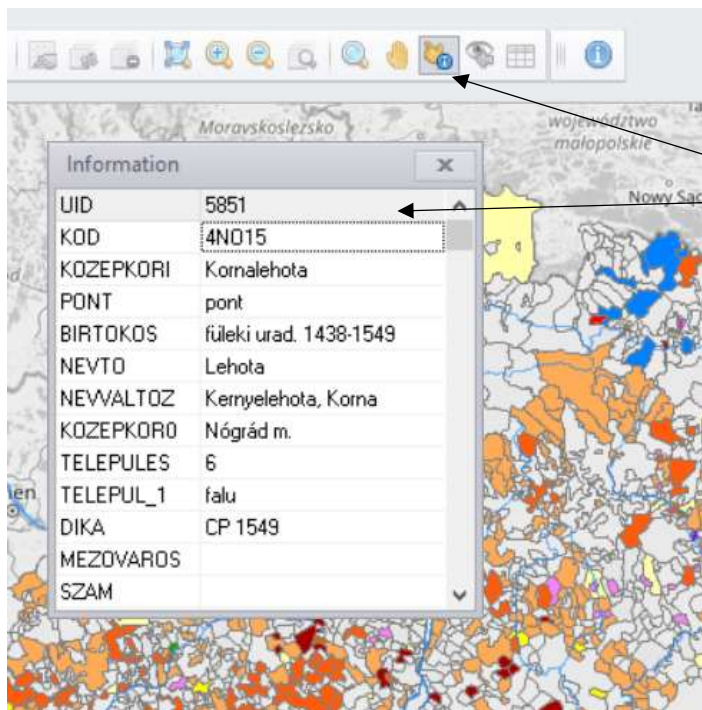
A nézegető ablak tetszés szerinti koordinátarendszerre állítható át. Az aktuális koordináta rendszer WGS 84 Pseudo Mercator (EPSG 3785), amely az alaptérképként használt OpenStreetMap koordinátarendszere is egyben.



Térkép ablak vetületi rendszerének állítása

Térképi objektumok leíró információinak lekérdezése

Az egyes térképi objektumok leíró információ egyszerűen megjeleníthetők a térképablakban az objektumra történő kattintással. A kiválasztott objektum táblázatos adatai az **Information** ablakban kerülnek megjelenítésre. A kiválasztás mindig a legfelső rétegben történik, ezért mindig az a réteg legyen bekapcsolva vagy felülre rendezve, amelynek adatait le akarjuk kérdezni. Csak a vektoros rétegek adatai kérdezhetők le.



Objektum leíró információinak lekérdezése

Keresés az adatbázisban, táblázatos megjelenítés

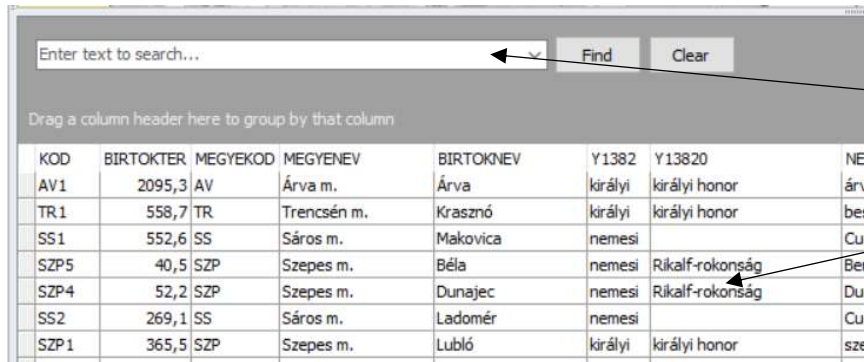
A térképi adatbázis objektumaihoz leíró táblázatos adatok is kapcsolódnak, amelyek az előbb említett **Information** eszközzel objektumonként, egyesével megjeleníthetők, de lehetőség van az egyes rétegek teljes adatbázisának táblázatszerű megjelenítésére is. A táblázatos adatok alapján többféle keresés is végezhető. Az **egyszerű kereséssel** egy megadott kulcsszóra kereshetünk rá, míg a **kombinált kereséssel** tetszőleges oszlopok közötti kombinált címszavakra készíthetünk összetett keresési feltételeket. A keresés vagy filterezés eredménye a táblázatban kerül azonnal megjelenítésre.

Egyszerű keresés (Find)

Az **egyszerű kereséssel** egy kifejezésre tudunk rákeresni a teljes adatbázisban. A keresés első lépése, hogy kiválasztjuk a rétegek közül azt, amiben keresni szeretnénk. A második lépés, hogy megnyitjuk a

táblázatos nézetet, és megadjuk a kívánt keresési kifejezést. Az egyszerű kereséssel nem tudunk válogatni az oszlopok között.

Ha részletesebben megfogalmazott keresésre van szükségünk, akkor használjuk az **Összetett keresést**, amely a táblázat ablak jobb alsó részén található **Customise** parancssal indítható.



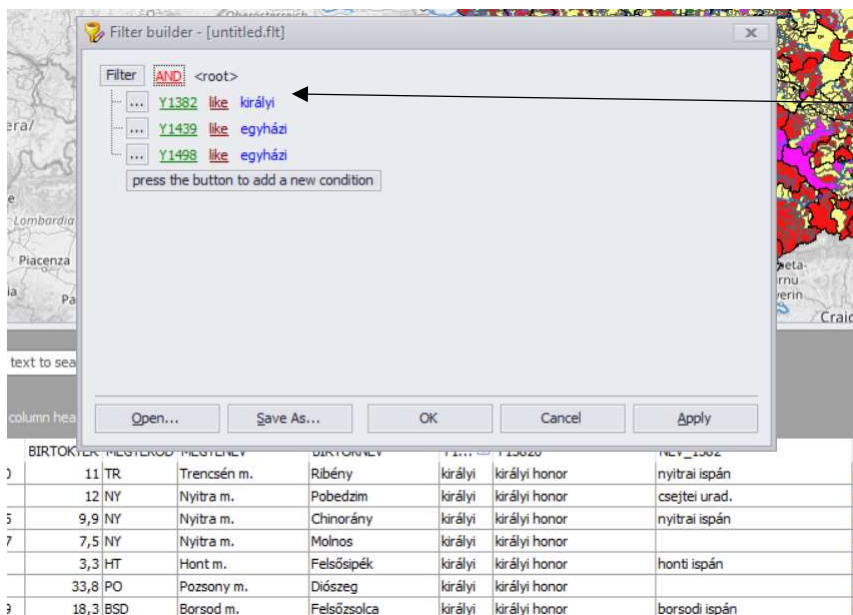
The screenshot shows a search interface with a search bar at the top containing the text "Enter text to search...". Below the search bar is a table with the following columns: KOD, BIRTOKTER, MEGYEKOD, MEGYENEV, BIRTOKNEV, Y1382, Y13820, and NEV. The table contains several rows of data, including AV1, TR1, SS1, SZP5, SZP4, SS2, and SZP1.

Kereső kifejezés megadása

Keresés eredménye a táblázatban

Összetett keresés

Az összetett kereséssel bonyolultabb kifejezések, több feltételnek megfelelő leválogatások végezhetők. A feltételek megadása a táblázatos ablakban a **Customise** gomb alól indítható. A keresési feltételek tetszés szerint bővíthetők, kombinálhatók új keresési feltételek megadásával.

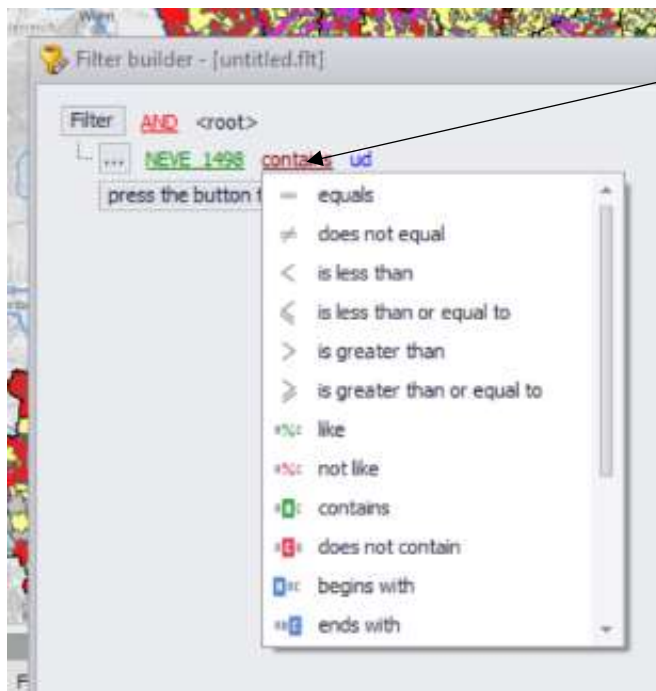


The screenshot shows the Filter builder dialog box with the following conditions: Y1382 like királyi, Y1439 like egyházi, and Y1498 like egyházi. The dialog box also has buttons for Open..., Save As..., OK, Cancel, and Apply.

Keresési feltételek megadása

(A megadott három keresési feltétel alapján csak azok az adatok kerülnek kiválasztásra, amelyek 1382-ben még királyi birtokok voltak, de 1439-ben és 1498-ban már egyházi tulajdonba kerültek. A zöld szöveg az oszlopneveket, a barna a keresési feltételeket, a kék pedig a keresett kifejezést tartalmazza.)

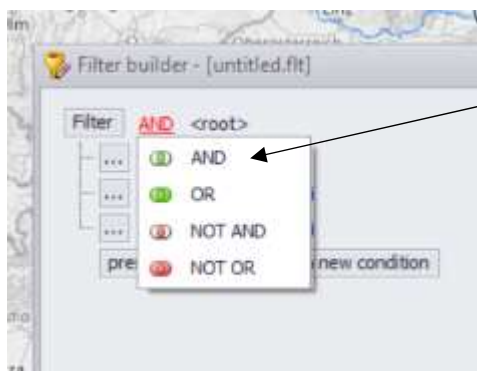
A keresési feltételben részletesen specifikálhatjuk, hogy a beírt kifejezés hol és hogyan fordulhat elő.



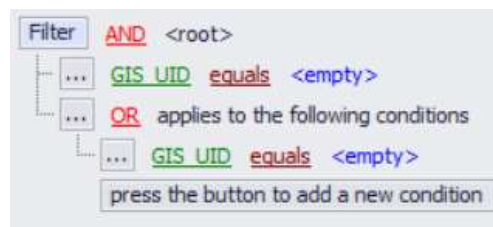
ÉS/VAGY választó a keresési csoportok kombinálására

A numerikus oszlopokra használhatjuk a kisebb, nagyobb, egyenlő kifejezéseket, míg a szövegeket tartalmazó mezőknél a szöveg tartalmára részletesen kereshetünk.

Tovább bonyolíthatjuk a keresést a keresési feltételek csoportba rendezésével. Ilyen esetekben a csoportok között használhatjuk az és/vagy választót is, amelyek további finomítási lehetőséget jelentenek.

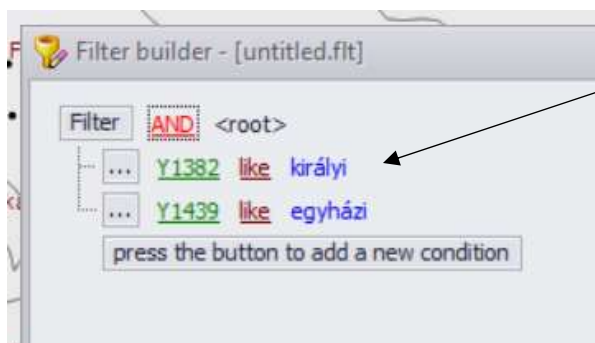


ÉS/VAGY választó a keresési csoportok kombinálására

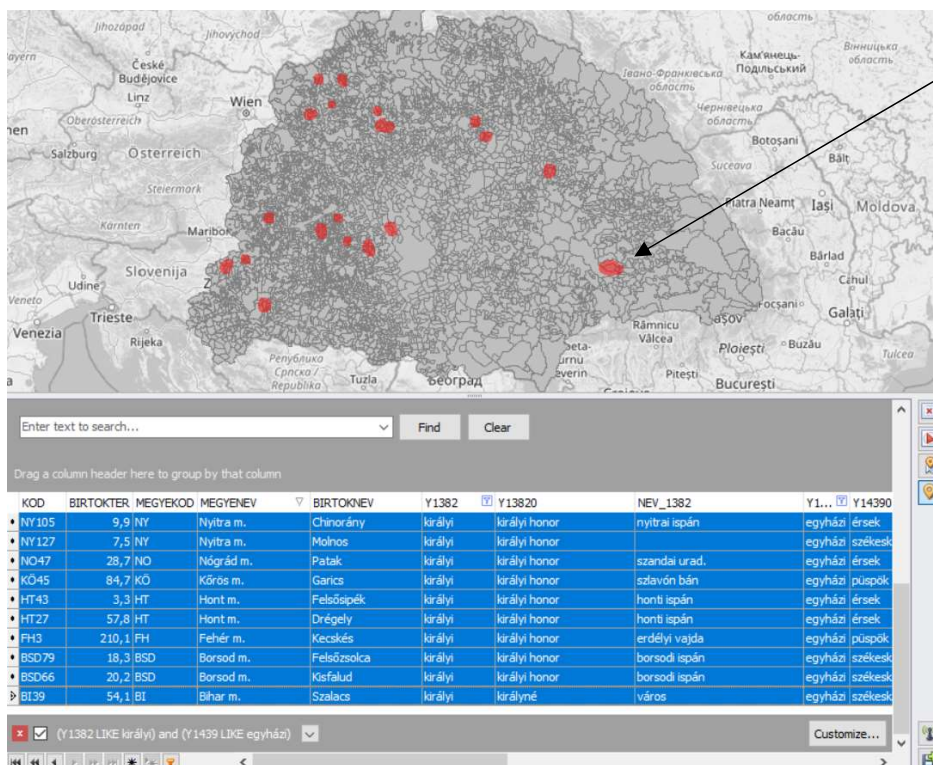


KERESÉSI PÉLDA 1.

Kérdés: Keressük azokat a területeket, amelyek 1382-ben királyi birtokok voltak, és 1439-ben egyházi birtokká váltak.



A két oszlop az Y1382 és az Y1439. Az első oszlopban a „királyi” szóra keresünk, míg a másodikban az „egyházi” kifejezésre. A két kifejezés között az AND feltétel került megadásra, tehát csak azok a birtokok kerülnek kiválasztásra, amelyek mindkét feltételnek megfelelnek.



Ha a keresett réteg színezését kikapcsoljuk (**Clear formatting** a jobb egérgomb alatt), akkor a kiválasztott poligon (kék sorral a táblázatban) és piros kerettel a térképen könnyen megjeleníthetők.

A kiválasztás után a **Reset selected layers** paranccsal az eredeti színezés visszaállítható.

A keresés eredményének (csak táblázat) exportálása .csv formátumba.

KERESÉSI PÉLDA 2.

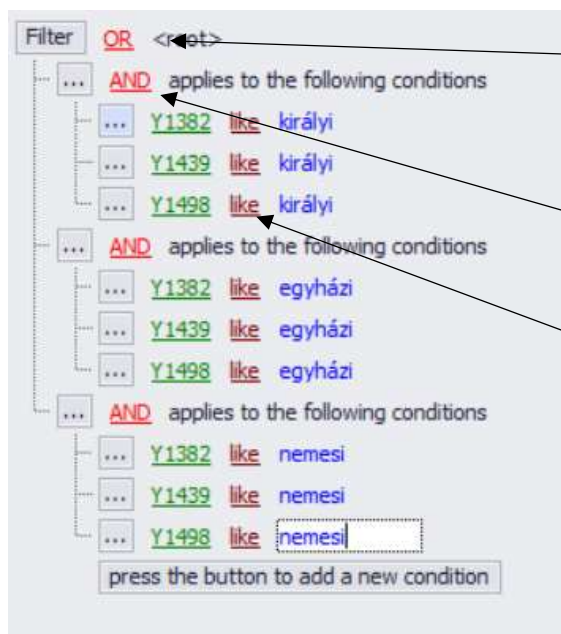
Kérdés: Keressük azokat a területeket, amelyek 1382-ben királyi birtokok voltak, 1439-ben még mindig királyi birtokok voltak, de 1489-ben már valamilyen más tulajdonba kerültek (egyházi, nemesi, vegyes, külföldi).



A harmadik feltétel szerint bármi lehet csak „királyi” nem.

KERESÉSI PÉLDA 3.

Kérdés: Keressük azokat a területeket, amelyek nem váltottak tulajdonost, maradtak királyi, egyházi, nemesi tulajdonban mindhárom vizsgált időszakban.



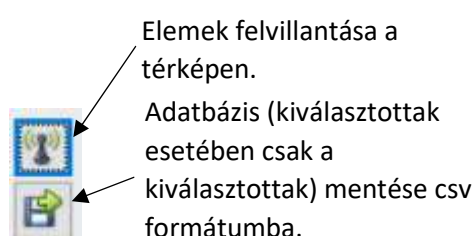
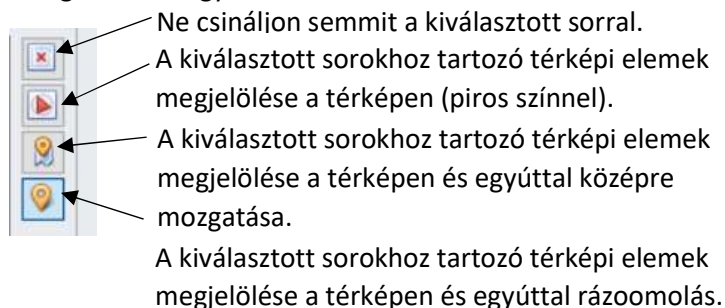
A VAGY (OR) feltétellel adjuk meg, hogy mindhárom típust (a királyi, egyházi, nemesi) válogassa le a szoftver.

Az ÉS (AND) paranccsal adjuk meg, hogy az alatta lévő három feltételnek együttesen kell teljesülni.

A like feltétellel adjuk meg, hogy csak azok az adatok kerüljenek kiválasztásra, amelyek megfelelnek annak a feltételnek, hogy mindhárom évben vagy „királyi”, vagy „egyházi”, vagy „nemesi” tulajdonban voltak.

A keresés eredményének megjelenítése a térképen

A táblázatban szűrt, kiválasztott sorokhoz tartozó polygonok megjeleníthetők a térképen is. **A térképen történő megjelenítéshez a leválogatott sorokat a táblázatban ki kell jelölni.** A táblázatban lévő sor elejére kattintva, shift és/vagy Ctrl gombokat használva a sorok manuálisan kiválaszthatók a táblázatban. A kiválasztott sorok kéken jelennek meg, és egy kis fekete pont kerül a sorok elejére. A táblázat jobb oldalán lévő gombokkal a kiválasztott polygonok automatikusan a képernyő közepére mozgathatók vagy felvillanthatók.



Figyelmeztetés: Ha a térképi elem láthatósága valamilyen okból ki van kapcsolva (pl. Településnév réteg csak egy címszöveg és a pont láthatósága ki van kapcsolva vagy 0 méretű pont van megadva, vagy zoom szintek vannak beállítva és bizonyos szintnél a pont nem jelenik meg) akkor hiába kapcsoljuk be, hogy jelölje pirossal a szimbólumot. Mivel a szimbólum az előző okok valamelyikénél fogva nem látszik, ezért a pontra sem tud piros jelölő markert rakni.

Egyebek

Rendszer követelmények

A szoftver minimális követelménye a Windows 8 vagy e feletti operációs rendszer.

Telepítés

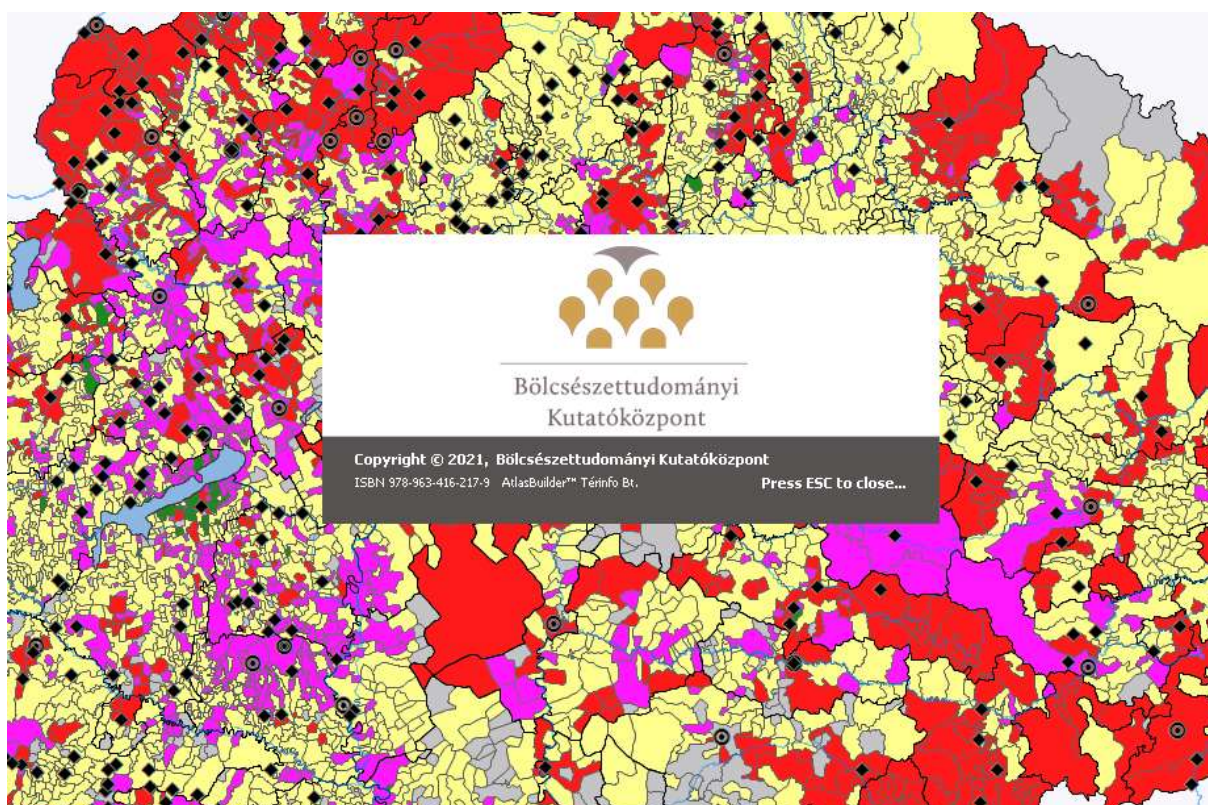
A szoftver telepítést nem igényel. A kényelmes használat érdekében készült egy telepítőt (Setup.exe) is tartalmazó változat, amelynek segítségével automatikusan a telepített programok listája között megjelenik az Engel2021 térkép, illetve ikon is készül az asztalra.

A program ettől függetlenül telepítés nélkül is futtatható a kibontás után az .exe fájlra kattintva.

Szerzői, felhasználói jogok

Az Engel Pál: Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről készült bővített adatbázist – a jogtulajdonosok engedélyével – 2020-ban a Bölcsészettudományi Kutatóközpont (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.) adta ki. A térinformatikai keretprogramot és az adatbázis fejlesztését a Térinfo Bt. végezte. A beérkezett módosító javaslatok alapján a megújított adatbázis korrigált verziója 2021-ben készült.

Az adatbázis és az azt működtető szoftver kutatási, oktatási és közművelődési célból többszörözéssel, nyilvános előadás céljából, továbbá nyilvánossághoz közvetítésre, ha a közvetítésre meghatározott kutatói, oktatási csoport vagy közművelődési esemény résztvevői számára kerül sor, szabadon felhasználható, amennyiben a felhasználás közvetve sem szolgál üzleti célokat. Egyéb felhasználás csak a Bölcsészettudományi Kutatóközpont engedélyével végezhető.



Kapcsolat

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet
1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.